

ג. תעלומת כתב-יד שהתפצל

ד"ר בנימין ריצ'לר

במשך תקופה של שלשה עשורים אני אוסף נתונים על כתבי-יד שנחלקו לשנים או יותר חלקים ושומרים בספריות נפרדות או בנפרד באותה ספריה. לפני שנים רבות פרסמתי בכרך הראשון של כתב-העת "אסופות" (תשמ"ז) תיאורים של 113 כתבי-יד כאלו, וכבר אספתי עדויות על 250 כתבי-יד אחרים שנחלקו. לאחרונה מצאתי כתב-יד נוסף שחלקיו מפורזים בלא פחות משלשה אוספים, אך לא הצלחתי לפענח מתי נתפצל ואיך הגיעו החלקים לאן שהגיעו.

כתב-היד שנתפצל הוא ספר "משפט האורים" מאת ר' אורי פיבוש בן אריה ליב. המחבר נולד בגרמניה וחי בברסלאו ובברלין. שלשה מספריו נדפסו: "מדרש מלים", מילון עברי-יידיש (דיהרנפורטה תקל"ג), "קרואי מועד" ביאור פיוטים שנדפס בתוך מחזור (ברעסלא תקס"ה) ו"לקוטי אורות" על תרי"ג מצוות (דיהרנפורטה תקע"ב). כמו כן הוא ערך את לוחות השנה לשנים תקכ"ד-תקכ"ה שיצאו בברלין, שם חתם שמו "אורי פיבוש ב"ר אריה ליב ב"ר משה ביש"ץ".

צילום שער ספר לקוטי אורות. מאוספי ספריית הרמב"ם (בית אריאלה) בתל אביב.

להרשם

עקוב אחרי Safranin's 'Blog

קבל כל פוסט חדש ישירות לתיבת הדואר הנכנס.

הצטרפו אל 69 שכבר עוקבים אחרי

הזן את כתובת הדוא

רשום אותי

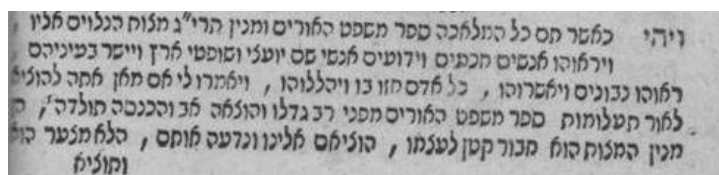
מופעל על ידי WordPress.com

צילום שער ספר מדרש מילים. מאוספי ישיבת הר עציון באלון שבות.

ספר משפט האורים הוא ספר הלכה המחולק לארבעה חלקים בסדר מקביל לזה שב"שלחן ערוך" למרן יוסף קרו, אך הוא כולל גם הלכות ומנהגים שלא נמצאים בש"ע או בהגהות הרמ"א. כל חלק מחולק לסימנים אך הם אינם תואמים את אלו שבש"ע. לפי א"מ פינר (ראה להלן) המחבר "קיבץ כל הדינים מבוארים לפי פוסקים הן בכלל ופרט והכל בדרך הלכה פסוקה ע"פ הכרעת הפוסקים האחרונים". במבוא לספר כתב המחבר: "וקראתי שם הספר הזה בכלל משפט האורים כי הוא ... פסק דין של אורי שהוא שמי ... ויען כי החלק הראשון הכולל דברי "ארח חיים" הוא הצריך לכל יהודי ... קראתיו **אור יהודים**. והחלק השני הכולל דברי יורה דעה אינו שוה לכל נפש רק ליודעי דת ודין לכן קראתיו **אור** ידועים והחלק השלישי ... אכן העזר בו דיני נשים הנותנות יקר לבעליהן לכן קראתיו **אור** יקרות, והחלק הרביעי ... חשן משפט ... קראתיו **אור** ישועות". בתחתית העמוד מדור נפרד בשם "אורים גדולים" ובו מראי מקום והערות.

כתב-היד של חלק "אור יהודים" אינו שלם. הוא כולל שיז דף ומגיע רק עד תחילת הלכות עירובין. אפשר לשער שחלק זה של הספר כלל כ-500 דפים, ושהספר בשלמותו על ד' חלקיו כלל הרבה למעלה מאלף דפים. מהמבוא לספרו לקוטי אורות שנדפס בשנת תקע"ג, אנו למדים שהוא כבר השלים לכתוב את ס' משפט האורים ושכל מי שראה את החיבור הפציר בו להדפיסו, אך כיון שהוצאת ספר כל כך גדול דורשת השקעה שאין הוא יכול לממנה, החליט להוציא רק את החלק הקטן על מנין המצוות: "ויהי כאשר תם כל המלאכה ספר משפט האורים ומנין תרי"ג מצות הנלוים אליו, ויראוהו אנשים חכמים וידועים אנשי שם יועצי ושופטי ארץ ויישר בעיניהם ראוהו נבונים ויאשרוהו, כל אדם חזו בו ויהללוהו, ויאמרו לי אם מאן אתה להוציא לאור העלומות ספר משפט האורים מפני רב גדלו והוצאה אב והכנסה חולדה, הן מנין המצות הוא חבור קטן לעצמו, הוציאם אלינו ונדעה אותם, הלא מצער הוא ותוציא קמעא בהדפסה, ויהי נדברים אלי יום יום כדברים האלה לא יכלתי להתאפק ...".

קטע מתוך המבוא לספר לקוטי אורות.

אפרים משה פינר הוציא לאור ספר ללא שער שבו תיאר כתבי-יד והעתיק מצבות בבתי קברות. לפי משה שטיינשניידר הספר נדפס בברלין בין השנים תרכ"א-תר"ל. פינר היה אחיינו של אשת המחבר אורי פיבוש וספרו היה ברשותו. של פינר. בעמ' 182 רשם פינר את נוסח מצבתו של אורי פיבוש שנקבר בברלין בשנת תקפ"ב. על המצבה נחרטו שמות הספרים שחיבר המנוח כולל ספר "יקראו באמת" שלא נודע על קיומו ממקור אחר. בהערה ארוכה באותו עמוד תיאר פינר את ספר "משפט האורים" וכתב שדודתו, אשת המחבר, "נתנה לי הספר הזה ["משפט האורים"] למתנה אחרי מות בעלה ואני נתתי אותו במתנה גמורה אל אוצר הספרים דבית המדרש דפה [ברלין] ... ח"י סיון תקצ"ט". לא הצלחתי לזהות את בית המדרש בברלין הנ"ל. כיוון שכתב-היד נתרם בשנת תקצ"ט, יותר משלשים שנה לפני הקמת בתי המדרש לרבנים בברלין ע"י אברהם גייגר בשנת 1872 וע"י הרב עזריאל הילדסהיימר בשנת 1873, לא יתכן שהכוונה אליהם, אך כיון שכרך אחד מהספר הגיע לבית המדרש של הילדסהיימר (ראה להלן) יתכן שחלק מאוצר הספרים של "בית המדרש בברלין" הגיע למוסד זה אחרי שנחנך.

גורלו של כתב-היד:

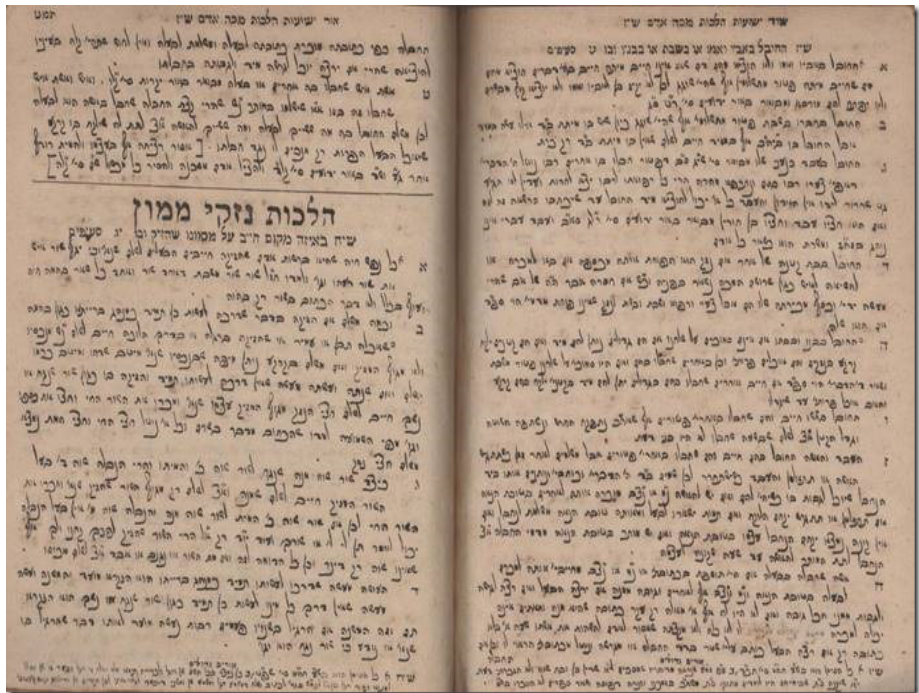
כתב-היד התפצל שנים אחדות אחרי שהוא נכנס לספריית בית המדרש בברלין. חלק אחד של הספר, "אור ישועות", ובו סימנים סג-קלג (131 דפים) הגיע לספרייתו של המלומד האנגלי William Wright שמת בקמברידג' אנגליה בשנת 1914 ותרם את ספרייתו לספריית טריניטי קולג' בעיר זו. לפי הקדמתו של הרברט לוי, העורך של קטלוג כתבי-היד העבריים באוספו של רייט, שהוכן בשנת 1908 ונדפס ב-1925, רייט היה בקי למדי בספרות עברית ואף פרסם לא מעט בתחום זה. ספרייתו כללה למעלה מ-150 כתבי-יד עבריים, רובם מאוספים של מלומדים נוצרים אחרים באנגליה. תעלומה בעיני איך הגיע כתב-יד מברלין לקמברידג'.

חלק אחר של "אור ישועות" ובו סי' רמא-שלא (82 דפים) הובא ארצה מבית המדרש לרבנים בברלין ע"י הרב עזריאל הילדסהיימר, ממורי בית המדרש ונכדו של מייסד המוסד הנ"ל. הרב הילדסהיימר הצליח להבריח כאלף ספרים מספריית בית המדרש אחרי שהנאצים סגרו את שעריה בשנת 1939, חודשים ספורים לפני פרוץ המלחמה. כתב-היד נתרם לספריית הרמב"ם בתל אביב (כ"י מס' 82) שהרב הילדסהיימר נהיה מנהלו אחרי עלייתו ארצה.

כרך אחד שנתגלה לאחרונה אך מקום הימצאו אינו ידוע:

באתר Hebrewbooks האוצר העתיקים דיגיטלים של עשרות אלפי ספרי דפוס עבריים, אפשר למצוא גם מספר קטן של כתבי-יד. הצילומים הדיגיטלים הוכנו לא מכתבי-היד המקוריים אלא מצילומים שהיו כנראה בידי חוקר או חוקרים אנונימיים והגיעו לאוספו של ר' חיים אלעזר רייך ז"ל, ולכן איכותם איננו מעולה והכתב במקומות רבים אינו קריא. חלק מהצילומים הם של כתבי-יד האצורים בספריות שונות באירופה ושצולמו בעבר במיקרופילם עבור המכון לתצלומי כתבי-היד בספרייה הלאומית בירושלים. תשעה כתבי-יד אחרים לא היו ידועים ממקור אחר, וביניהם זיהיתי כתב-יד של חלק "אור יהודים" על אורח חיים.

חלק "אור יהודים" כולל גם מבוא לספר "משפט האורים" כולו, והלכות השייכים ל"אורח חיים". בכתב-יד בלתי שלם זה שרדו שיז דף ובהם הדינים עד תחילת הלכות עירובין. במבוא לספר מספר המחבר על ייחוסה של אשתו: "אדיל ... בת ... מגלי ז"ל בה"ר מוהר"ר יוסף העלין ז"ל שהי' דין בק"ק גלוגא בהגאון בעל המחבר זרע אברהם על מדרש רבות [=אברהם העלין] בהגאון המחבר ידי משה ז"ל [יעקב משה העלין בעל פירוש המדרש "ידי משה"]. שני הפירושים נדפסו במהדורות של מדרש רבה [נכדי הנשר הגדול רש"ל [ר' שלמה לוריא] זצ"ל. ומצד אמה היא בת הרב ... זנוויל ז"ל בהגאון לזל ז"ל אב"ד דק"ק סמטור וחתן ... ישעי' ז"ל בהגאון מוהר"ר אפרים רעדוש ז"ל חתן ... משה חריף זצ"ל...".

צילום דף מתוך כתב היד "אורי ישיעות". מאוספי ספריית הרמב"ם (בית אריאלה) בתל אביב

באותן שנים שר' אורי פיבוש עסק בהכנת מעין מהדורה חדשה ומעודכנת של ס' שלחן ערוך, הרב שניאור זלמן מלאדי, האדמו"ר הראשון של חסידות חב"ד, עסק גם הוא במפעל דומה העתיד להתפרסם בשם "שלחן ערוך הרב". שני החיבורים כללו את כל ארבעה חלקי השלחן ערוך ולשניהם גורל דומה. רוב חלקי ש"ע הרב נשרפו בשריפה שפרצה בעיר לאדי ורק כשליש מהחיבור שרד ונדפס ורובו של ספר משפט האורים של רבי אורי פיבוש אבד. האם זה מקרה?

Share this

דואר אלקטרוני פייסבוק

אהבתי

★ אהבתי

להיות הראשון שאוהב את זה.